

lerk

F Erhart
Rozendaalsestraat 160-10
6824 CN Arnhem

VWG ARNHEM E0

(advertentie)

KAARTENWINKEL STAP VOOR STAP	Stap voor Stap Arnhem is een paradijs voor aktieve vakantiegangers met landkaarten en reisgidsen voor wandelaars, fietsers, klimmers, kanovaarders en wereldreizigers. Bovendien hebben wij een grote kollektie reisverhalen, fotoalbums, globes, atlanten en accessoires. Vraag één of meer van onze deelcatalogi aan!	Verder vindt u bij ons Reisburo Topo-Aktief (tel. 085-457351), voor aktieve vakanties: - wandelen, kanoen, - rallying. Kleine groepen, ongerepte gebieden!	legenda Landkaarten & reisgidsen Maak and guides Landkaarten und reisgidsen Caches et guides Nieuwstraat 26 6811 BL Arnhem Telefoon 085-518334
--	---	--	--

Drukkerij Arnhem

Drukkerij Arnhem

- * Handelsdrukwerk
- * Familiedrukwerk
- * Reklamedrukwerk
- * Kopieërservice

Sloetstraat 15, Arnhem   085-511 411

*daar moet je eens kijken naar
lichtgewicht kampeer, berg-
wintersport & expeditie
uitrustingen*

*vrij parkeren achterom
schuin tegenover station is:*

BEVER®
ZWERFSPOORT

*Utrechtsestraat 5 ARNHEM
085-421989*

---

van de redactie

Met deze Vlerk is het jaar weer door midden. Daarmee is reeds 100 pagina's VWG-informatie naar alle leden verstuurd. De toename van de hoeveelheid copy is blijft structureel derhalve.

In deze aflevering veel aandacht voor de populaire watervogeltellingen (zowel in het buitengebied als in stad en dorp). Tevens zijn de resultaten van de roofvogeltellingen weer eens op een rij gezet en wordt hiervan een interessante analyse gemaakt. Ook in deze Vlerk ruimte voor leuke waarnemingen, belevenissen en excursies. Dus hopelijk voor ieder wat wils.

Veel leesplezier en ... staat uw verhaal er volgende keer ook in?

Afwerking en verspreiding: Jan Schoppers
Tekeningen: Jos Zwarts:

XSSN 0168/664 X

Vlerk is de gevleugelde periodiek van de Vereniging Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken en verschijnt viermaal per jaar. Leden en donateurs ontvangen Vlerk gratis.

De redactie draagt geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van de artikelen en behoudt zich het recht voor artikelen te weigeren of in te korten c.q. veranderingen (eventueel na overleg met de auteur) aan te brengen.

Overname van artikelen of informatie door derden (zoals vogelaantallen e.d.) alleen na overleg met het bestuur (voor adressen, zie achterzijde).

Opgave nieuwe leden bij de secretaris

Leden fl. 22.50 per jaar

Donateurs fl. 25.00 per jaar

Copysluitingsdatum VLERK 94-1: 10 augustus 1994

Redactie-adres: Norbert Kwint

Hoofdstraat 2

6994 AE DE STEEG

(08309-54968)

VLERK WORDT GEDRUKT OP KRINGLOOPPAPIER!!

---

bijeenkomstverslag 27-4-94

Jan Schoppers

Om 20.15 uur heet Norbert Kwint de 14 leden en de lezinghouder van de avond, Ronald de Boer, welkom. De opkomst is aan de lage kant voor de naar het zich laat aanzien interessante lezing.

Veldwaarnemingen

Onze gast van deze avond, Ronald de Boer, zag een aantal Regenwulpen op de Worthrhederhei. Deze schaarse doortrekker in ons werkgebied werd ook gezien door Jan Schoppers in het Duivensche Broek. Waarschijnlijk de eerste Vissdief dit voorjaar werd gezien door Henk Ruissen in de Meinerswijk. Daarnaast viel het hem op dat er zeer veel mensen aanwezig waren in het gebied. Verrassend is het broeden van de Dodaars op Warnsborn gemeld door Cor de Vaan. Fred Weghuber zag een Grote Gele Kwikstaart in Sonsbeek. Verder viel het hem op dat er nog erg weinig Boerenzwaluwen terug zijn. De andere aanwezigen beamen dit en tevens blijkt dat er nog maar door twee personen een Huiszwaluw is gescoord. Daarentegen zijn er van de Gierzwaluw de afgelopen week al weer diverse exemplaren gezien. Jos Pilzecker vermoedt het broeden van de Raaf in de omgeving van Leuvenheim. Verheugend is dat hij voor her eerst in zeven jaar een paartje Patrijzen heeft in de Brummensche Uiterwaarden. Greta van Hoorst zag een Visarend bij het gemaal bij Voorst. Beflijsters werden door diverse personen gezien de afgelopen weken. Thom Renssen meldt dat de Raaf zich vanaf de Veluwe in westelijke en oostelijke richting uitbreidt. Op de Sallandse Heuvelrug heeft dit voorjaar voor het eerste een paar succesvol gebroed. Dit kan niet gezegd worden van onze 'mysterie-Raaf'. Thom wil ons echter nog niet verklappen waar deze nu gezeten heeft; hij houdt ons nog in spanning tot de volgende ledenbijeenkomst. Herman van Steenwijk zag en hoorde twee Paapjes op de Arnhemse Heide; wie weet komt de soort daar net als vorig jaar weer tot broeden. Marcel Bonder constateerde in het BMP-plot Velperwaarden een toename van Patrijs en Grutto. Voor de Patrijs heeft Jan Schoppers in een aantal andere gebieden dezelfde bevindingen. Van de hoge waterstand lijkt naast de Grutto ook de Kleine Plevier te profiteren. Jan zag in de Ossenwaard een baltsend paartje Kleine Plevieren op een drooggevalen akker. Zaak dus om de komende tijd op dergelijke en andere minder voor de hand liggende lokaties te letten op Kleine Plevieren. Norbert zag op dezelfde middag een Rode én Zwarte Wouw langs het Pannerdensch Kanaal. Tot slot laat Norbert ons veren van een plukrest van een prooi van een Havik zien. De vleugel- en staartveren behoorden toe aan een Zwarte Specht; ongetwijfeld 'haute cuisine' voor een Havik.

Cursus in het najaar

Binnen het bestuur en de werkgroep Onderzoek en Opleiding is de afgelopen tijd 'gebrainstormd' over een te houden cursus. Herman van Steenwijk vertelt ons dat in het najaar een cursus georganiseerd zal worden. De cursus zal in eerste instantie alleen bestemd zijn voor leden van de VWG. De cursus zal bestaan uit vier of vijf avonden (theorie) en kort na elke avond een veldexcursie over het behandelde. De avonden en excursies zullen verzorgd worden door leden die veel kunnen vertellen over het onderwerp. Aan bod komen tellingen en aanverwante zaken.

Rondvraag

Jos Pilzecker vraagt of iedereen zijn eerste waarnemingen van de fenologiesoorten wil noteren en naar hem wil opsturen. Daarnaast vertelt hij dat de milieuwerkgroep Brummen zeer succesvol is geweest met adviezen naar de gemeente toe.

Lezing amfibieën en reptielen

Na de pauze hield Ronald de Boer van de Herpetologische Studiegroep Gelderland (HSG) een voordracht over amfibieën en reptielen in Nederland en in 'ons werkgebied'. De HSG houdt zich bezig met de hierboven genoemde soortgroepen en daarnaast sinds kort ook met vissen. De activiteiten waar de HSG zich voornamelijk op richt zijn: inventarisatie, voorlichting, advies en bezwaar maken. Na deze introductie passeren alle soorten amfibieën en reptielen die in Nederland voorkomen de revu. Daarbij staat Ronald wat langer stil bij de soorten die in ons werkgebied voorkomen. Naast de algemene soorten zijn dat de Kamsalamander, Heikikker, Rugstreeppad, Zandhagedis, Hazelworm, Adder, Gladde Slang en Ringslang. Hij toont ons mooie dia's van de soorten met hun biotoop. Daarnaast vertelt hij ons over herkenning, voortplanting, aantallen, verspreiding en andere interessante dingen. Zo blijkt dat Kamsalamander, Heikikker en Adder rond Arnhem maar op een aantal locaties voorkomen en daardoor zeer kwetsbaar. Rugstreeppad en Ringslang zijn wat algemener en ons werkgebied herbergt een belangrijk aandeel van de Nederlandse populatie. Maar ook over de algemene soorten zijn leuke dingen te melden. Zo is de Groene Kikker op de Veluwe een zeldzaamheid; de Kleine Watersalamander en Hazelworm zijn er vrij algemeen. Met informatie over albino's, eiklommen, graafknobbels en Ringslangenmeur vliegt de tijd. Tot slot blijkt dat wij vogelaars ook nog wat kunnen betekenen voor de HSG. Men is met name geïnteresseerd in waarnemingen van Adder, Gladde Slang, Hazelworm en Ringslang in ons werkgebied. Graag doorgeven aan de HSG of Ronald de Boer (zie onder Vincent de Boer ledenlijst VWG). Na deze boeiende avond zullen diverse leden de komende tijd hun vizier niet alleen naar boven maar ook naar beneden richten.

---

van het secretariaat

Nieuwe leden

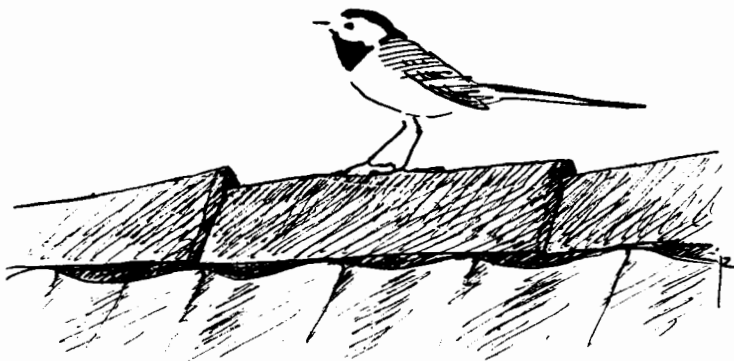
E.C. Beijen, Noordeinde 3, 6852 JB Huissen
Mw R Gommers, Noordeinde 3a, 6852 JB Huissen 085-258211
Lies Kuyf-Thijssen Medemblikhof 56, 6843 BT Arnhem 085-811506

Adreswijzigingen

Dik Mol, Jeruzalem 1a, 6881 JJ Velp 085-611455
Hans van Noort, 's-Gravelandseweg 34, 1381 HK Weesp
Anton Schotman, Eg 5, 6852 NK Huissen, 085-510070
Piet Schermerhorn s/c SNV, BP 10110, Niamey, Niger (West-Africa)
Holmer Vonk, Stadhoudersstraat 5, 6828 SE, Arnhem, 085-422447

Oproep aan rivieren-tellers

Het telseizoen 93/94 is geëindigd. Willen diegenen die met de auto hebben geteld en vergoeding willen hebben voor de verreden kilometers, nu zo spoedig mogelijk hun declaratie voor de vergoeding indienen? De sluitingstermijn is 1 juli 1994. Declaraties die na die datum binnen komen, doen niet meer mee in de verdeling. Gaarna opgave van traject, het aantal maal dat men gereden heeft en het totaal aantal verreden kilometers. Ook naam, adres, handtekening en natuurlijk het rekeningnummer, waarop het gestort moet worden. Gebruik voor de declaratie een declaratieformulier (op ledenvergaderingen verkrijgbaar).
Stuur je declaratieformulier naar de penningmeester (adres achter op Vlerk).

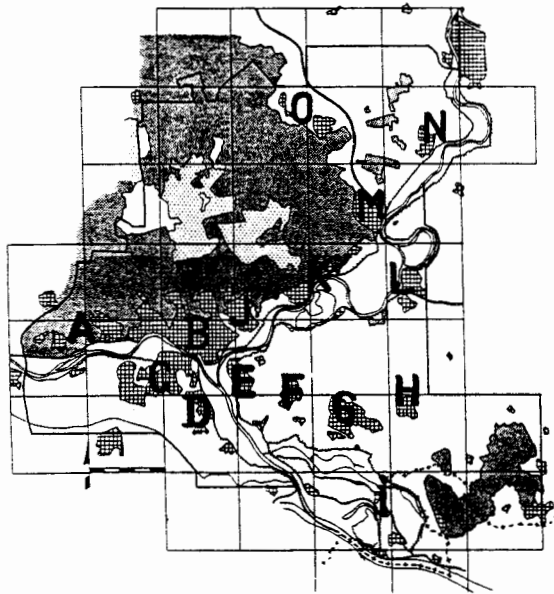
vijver- en bekendtelling 1993/94

Jan Schoppers

Inleiding

De afgelopen winter was al weer het derde seizoen van deze waternvogeltelling. Veel telwerk vond plaats in stad en dorp bij parken en vijvers. De schroom bij menig vogelaar om in zo'n omgeving met kijker actief te zijn lijkt steeds minder te worden. Daarnaast is er ook nog geteld in het 'buitengebied' langs plas en wetting.

De winter van 1993/94 zal veel mensen nog lang heugen. Half november was er een storm met kort erna een kouperiode. Daarmee werd november 1993 de op twee na koudste novembermaand van deze eeuw. December was zeer nat en het water steeg veel landgenoten tot aan de lippen. Januari was zeer zacht en er was nauwelijks vorst. In februari was er een korte en hevige koudeperiode met wind, sneeuw en ijzel.

Figuur 1. Telgebieden waternvogeltelling in stad en dorp januari 1994 (A. Oosterbeek en Doorwerth; B. Arnhem boven Rijn; C. Arnhem onder Rijn; D. Huissen; E. Westervoort en Nieuwgraaf; F. Duiven; G. Zevenaar; H. Didam; I. Babberich, Herwen en Lobith; J. Velp; K. Rheden, De Steeg en Ellecom; L. Doesburg en Angerlo; M. Dieren; N. Brummen; O. Loenen en Eerbeek)

Telling in stad en dorp

In de periode 8-23 januari zijn alle waterpartijen in de stad en dorpen binnen het werkgebied van de VWG geteld op watervogels. Deze gebieden worden niet geteld tijdens de maandelijkse rivierentelling (Vogel 1991). In figuur 1 staan de telgebieden weergegeven en hieronder worden ze opgesomd.

In tabel 1 staan de gevonden aantallen per soort en per telgebied. Tevens staan apart weergegeven de aantallen in Arnhem in januari voor 1994 (deze telling), 1993 (Schoppers 1993) en 1980 (Roos 1980).

Watervogeltelling in stedelijke omgeving januari 1994 in Hart van Gelderland

Deelgebied Soort	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Totaal 1994	Totaal Arnhem 1994 1993 1980			
	Dodaars		1															1	1	1
Fuut		2	13	2	5		3	12	1	2	1	9				32	15	14	0	
Aalscholver		22	7		3							2	3			37	28	8	0	
Blaauw Reiger		3	18	6	5	9	1				3	2	2	5		54	24	19	0	
Krobbelzwaan		1	4	11	2		2	4							2	28	15	7	34	
Zwarte Zwaan										4					4	8	0	0	0	
Boepgans		30	8				2		5	4		24				71	36	28	8	
Krobbelgans		4							4							8	4	0	0	
Grauwe Gans			6													6	6	0	0	
Canadese Gans		3														3	3	2	0	
Bergeend		3														3	3	5	0	
Nijgans			2	3	2					2				2		11	2	0	0	
Carolina Eend		2														2	2	0	0	
Mandarijneend		1	12												1	14	12	1	12	
Kruisend				5	2											7	5	0	0	
Wilde Eend		34	122	7	47		47	18	32	49	31	12	71		14	491	156	80	1273	
Boepeend		2	547	388	7	179	288	128	13	97	128	27	224	44	117	2184	813	1182	1102	
Krooneend		2														2	2	1	0	
Tafelend			2											10		12	2	7	1	
Kularend			61		31				1						8	101	61	46	4	
Muskuseend		1				2									6	9	1	12	2	
Megaleen Gans		2														2	2	0	0	
Grote Zaagbek			1		2					1						4	1	0	0	
Waterhoen		4	110	53	18	16	13	83	9	17	5	9	22	46	48	453	183	188	100	
Meerkoet		55	361	36	44	84	88	94	188	72	21	188	66	9	23	1348	418	380	84	
Waterriep			2													2	2	0	0	
Ljevogel		1								2	1					4	1	2	0	
Grote Gele Kwik		1														1	0	0	0	
Pietgors			1		2											3	1	0	0	
Kolmsmeuw		298	214		18	25	80	328	4	25	12		88	4		1088	500	1100	?	
Blommeeuw			3					61			1		21			88	3	53	?	
Zilvermeuw			1		6											7	1	0	?	
Totaal		12	1136	1243	88	388	416	437	536	384	288	107	484	388	182	82	8108	2382	3114	?
Tot excl meeuwe		12	833	1025	88	342	381	337	146	380	281	84	484	251	188	82	4822	1878	1836	2800

Tabel 1. Aantal watervogels per telgebied in stad en dorp in januari 1994.(?=niet geteld)

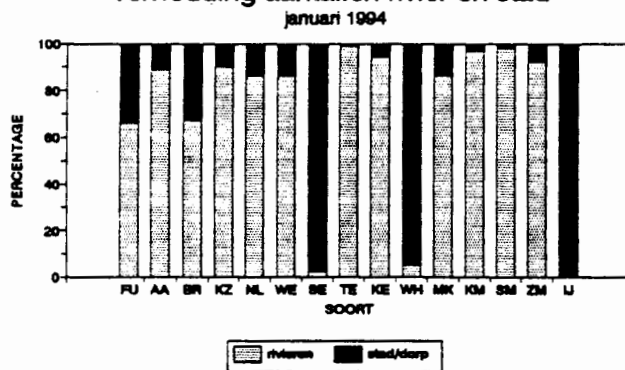
Maar liefst 32 soorten zijn gevonden waarvan er 10 min of meer tot de exoten gerekend kunnen worden. Voor een aantal soorten worden de resultaten kort even toegelicht. Een aanzienlijk deel van de Fuut is gevonden op de Immerlooplas, de Nevelhorst bij Didam en rond Doesburg. Opvallend is dat in vergelijking met 1993 het aantal in Arnhem nagenoeg gelijk is. Een concentratie van Aalscholver en Blauwe Reiger is gevonden in en rond de Blauwe Reigerkolonie in Park Sonsbeek. Daarnaast werd de Blauwe Reiger veelvuldig foeragerend gezien langs slootjes en vijvers. De Soepgans of Boerengans is voornamelijk aangetroffen in Arnhem en Doesburg. De soort lijkt wel te varen op een dieet van oud brood en gazon-gras. Van de Nijlgans worden in het buitengebied groepen gezien van 200 tot 300 ex. In de urbane omgeving lijkt de soort zich niet echt op z'n gemak te voelen; 1 of 2 ex. is daar wel het maximum.

Wilde Eend en Soepeend zijn in Huissen niet geteld. Als we zien wat in vergelijkbare dorpen is geteld zouden zeker wel 40 Wilde Eenden en 200 Soepeenden in dit rivierdorp aanwezig kunnen zijn. Van de Wilde Eend zijn de hoogste aantallen gevonden op de Immerlooplas en in Dieren op het Apeldoorns Kanaal en bij Hof te Dieren. Waar maar een beetje water is en mensen met oud brood daar is de Soepeend. Vooral in Arnhem, Westervoort, Duiven en Doesburg zijn aanzienlijke aantallen van het 'Hollands Kwakertje' gevonden. In het hele werkgebied zal het aantal van deze soort 2500-3000 ex bedragen. De aantallen in Arnhem lijken in 1994 afgenomen. Als we de resultaten van vorig jaar er naast leggen moet echter geconcludeerd worden dat de soort in Malburgen aanzienlijk onderteld is. Dit zelfde geldt ook voor de Waterhoen. Men kan met dit gegeven gerust zeggen dat beide soorten in Arnhem gelijk gebleven zijn ten opzichte van 1993. Voor het 'Waterkipje' blijken vooral Arnhem, Zevenaar, Dieren en Brummen belangrijke overwinteringsgebieden. De Kuifeend en Meerkoet worden in toenemende mate waargenomen in de menselijke omgeving. Belangrijke lokaties voor de Kuifeend zijn Immerlooplas en tussen Westervoort en Nieuwgraaf. De IJsvogel is waargenomen bij Bronbeek, Rozenhage, Kasteel Biljoen en Kasteel Middachten. Bij de eerste twee zou het om het zelfde exemplaar kunnen gaan. De Grote Gele Kwikstaart wordt in de winter nauwelijks langs waterpartijen waargenomen maar meer op daken van gebouwen in Arnhem.

Maandelijks worden er binnen het werkgebied van de VWG tellingen gehouden van watervogels langs Rijn en IJssel. Interessant is nu om te zien hoe die aantallen in januari zich verhouden met die in stad en dorp. In figuur 2 is van 15 soorten weergegeven welk deel van het totaal in de urbane omgeving aangetroffen is en welk deel langs de rivieren. Deze 15 soorten zijn achtereenvolgens Fuut, Aalscholver, Blauwe Reiger, Knobbelzwaan, Nijlgans, Wilde Eend, Soepeend, Tafeleend, Kuifeend, Waterhoen, Meerkoet, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw en IJsvogel. De oppervlakte-verhouding tussen stad & dorp en rivieren is 32:68. Vooral in de stedelijke omgeving is veel ongeschikt biotoop voor (water)vogels. Daarom lijkt het beter om de verhouding van water in beide delen naast elkaar te

zetten; deze is ongeveer 7:93. Als we dan naar figuur 2 kijken blijkt dat van Fuut, Blauwe Reiger, Soepeend, Waterhoen en IJsvogel een aanzienlijk deel in de stedelijke omgeving overwintert.

verhouding aantallen rivier en stad

Figuur 2. Verhouding aantal stedelijke omgeving/aantal rivieren voor 15 soorten watervogels.

Maandelijkse gebiedstellingen

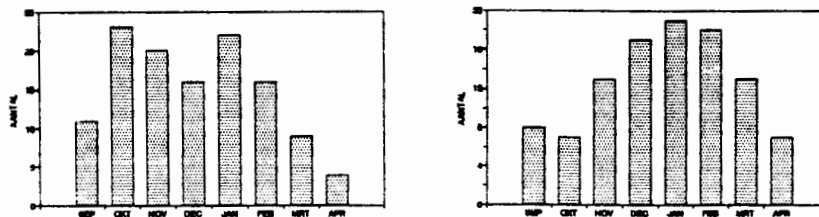
In diverse gebieden zijn de afgelopen winter meerdere tellingen uitgevoerd. Deze gebieden waren: Middachten, Park Presikhaaf, Rijkerswoerdse Plassen, Meinerswijk en Duivensche Broek. Hieronder worden kort de resultaten besproken.

Middachten

Wilde Eend en Soepeend waren de meest algemene soorten met respectievelijke maxima van 56 en 8 ex, met name tijdens de vorstperiode in november toen een nabijgelegen dode ijsselarm stijf was bevroren. Verder werden voor dit gebied genoteerd Blauwe Reiger, Aalscholver, Nijlgans, Casarca, Meerkoet en IJsvogel.

Park Presikhaaf

In Park Presikhaaf is de afgelopen winter maandelijks een telling uitgevoerd: voor Waterhoen en Meerkoet zie figuur 3.

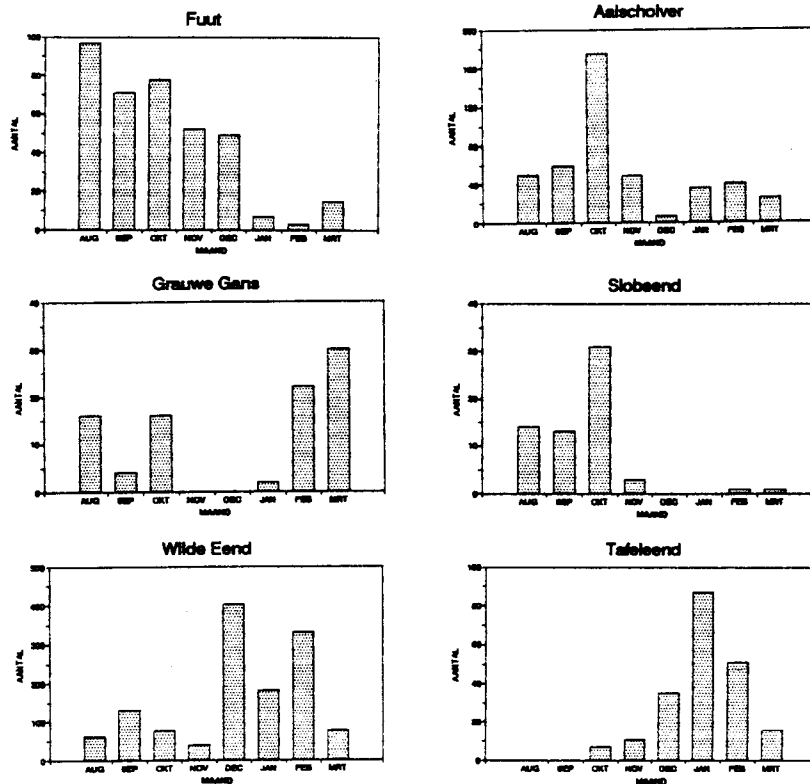

Figuur 3. Aantallen van Waterhoen (links) en Meerkoet tijdens maandelijks tellingen in Park Presikhaaf in witer 1993/94

Maximaal zijn van het Waterhoentje 23 ex en van de Meerkoet 19 ex waargenomen. De Waterhoen is een lastige soort om te tellen. Daarom is het niet onmogelijk dat de aantallen in november en december in werkelijkheid hoger lagen. Vanaf januari nemen voor beide soorten de aantallen af totdat in april het broedbestand rest. Naast Waterhoen en Meerkoet zijn in Park Presikhaaf ook nog Blauwe Reiger, Wilde Eend, Soepeend, Kuifeend, Mandarijneend, Kokmeeuw en Stormmeeuw gezien.

Rijkerswoerdse Plassen

In de zomer vertoeven er flinke aantallen recreanten maar in de winter flinke aantallen watervogels op de Rijkerswoerdse Plassen. Zo werden er maximaal 43 Grauwe Gans, 370 Wilde Eend, 50 Soepeend, 60 Kuifeend, 240 Meerkoet en 800 Kokmeeuw gezien. Naast een groot aantal algemene soorten werden ook soorten als Wilde Zwaan, Grote Zaagbek, Brilduiker en Grutto gezien. Voor veel soorten kan het gebied zich meten met de aantallen van een gebied als Meinerswijk.

Figuur 4. Aantallen van 6 watervogelsoorten tijdens maandelijkse tellingen in Meinerswijk in winter 1993/94

Meinerswijk

In tegenstelling tot het voorgaande gebied heeft tellen in Meinerswijk al een lange traditie binnen onze VWG. Evenals vorige winter is er weer maandelijks geteld in dit uiterwaarden park in de stad. Een zestal soorten passeren even kort de reveu (figuur 4).

In de loop van het seizoen nemen de aantallen van de Fuit gestaag af. Het aantal bereikt een dieptepunt (3 ex) in februari aan het begin van de vorstperiode. Tijdens de eerste broedvogelronde in maart waren nog niet veel paren gearriveerd. De Aalscholver laat duidelijk een piek zien (175 ex) tijdens het hoogtepunt van de najaarstrek in oktober. Op oktober en december (hoog water) na liggen de aantallen op een redelijk constant niveau van rond de 45 ex. Bij de Grauwe Gans komt fraai de najaars- en voorjaarstrek tot uiting. Voornamelijk in februari keren de broedvogels terug. Dit lijkt vroeg maar als men bedenkt dat eind april/begin mei de eerste jongen uit het ei kruipen dan moeten ze er vroeg bij zijn. De Wilde Eend had in december (hoog water) z'n maximum met 402 ex. Ook vorige winter bereikte de soort in december zijn maximum. Het toen geopperde 'kersteffect' lijkt afgelopen winter weer bevestigd (Schoppers 1993). In die periode nemen veel Wilde Eenden de wijk naar plaatsen met een geringe(re) jachtdruk (Vogel 1991). De Slobeend hoofdzakelijk in het najaar gezien met een piek in oktober. Vroeg in het voorjaar waren nog zeer weinig exemplaren aanwezig. Ter vergelijking, vorig jaar maart 26 ex. Hopelijk was dat geen slecht voorteken voor het naderende broedseizoen. Een mooie grafiek laat de Tafeleend zien. De eerste overwinteraars arriveren in oktober waarna het aantal toeneemt tot in januari. Vanaf februari verlaat de Tafeleend het gebied weer waarbij de inventariseerders elk voorjaar weer hopen dat er wat blijven hangen in het gebied.

Duivensche Broek

In het Duivensche Broek is ook de afgelopen winter een aantal malen de Wijde- en Zevenaarse Wetering geteld (samen ca. 9.5 km lengte). De volgende soorten met maxima tussen haakjes zijn gevonden: Dodaars(5), Aalscholver(1), Blauwe Reiger(5), Knobbelzwaan(3), Wintertaling(5), Wilde Eend(15), Grote Zaagbek(6), Waterhoen(2), Meerkooit(1), Watersnip(5) en Witgatje(1). Uit het voorgaande blijkt dat de aantallen op waterlopen in de komkleigebieden niet echt 'super' zijn. Waarschijnlijk zijn in de winter weinig dekking en voedsel daar debet aan.

Tot slot

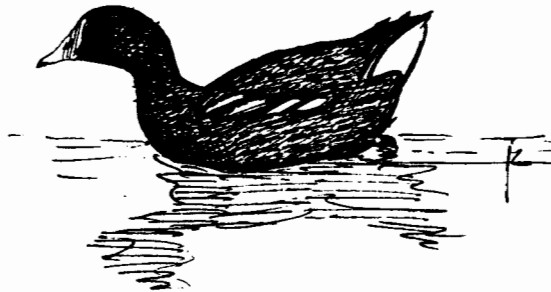
Uit de resultaten blijkt dat van diverse soorten in stad en dorp aanzienlijke aantallen kunnen voorkomen. Daarom lijkt het zinvol om deze telling jaarlijks te herhalen. Bij voorkeur midden januari, tijdens de landelijke midwintertelling, zodat de gegevens ook daarvoor gebruikt kunnen worden. Maandelijkse gebiedstellingen kunnen nuttige informatie verschaffen over het seizoensverloop.

Woord van dank

Zonder het veldwerk van diverse leden was dit overzicht niet gelukt. Voor de telling in de stedelijke omgeving waren dat in willekeurige volgorde: Rob Vogel, Dik en Eillee Mol, Alex Schotman, Ruud Schimmelpenning, Jan Schoppers, Dick Radstake, Andre Waanders, Jan Knijn, Vincent de Boer, Jos Pilzecker, Jos van der Leygraaf, Marcel Bonder, Peter Waanders, Marc van Bebber, Fokko Erhart en Norbert Kwint. Regelmatige gebiedstellingen werden verricht door Fokko Erhart, Vincent de Boer, Norbert Kwint en Jan Schoppers. Marc van Roomen toverde de aantallen van de reguliere watervogeltelling boven tafel.

Literatuur

Roos P.A., 1980. Arnhem heeft 1102 soepeenden....In Jaarverslag VWG Arnhem eo: 16-22. VWG Arnhem, Arnhem.
Schoppers J, 1993. Vijver- en bekentelling 1992/93. Vlerk 10(2): 65-70.
Vogel R, 1991. Pleisterende Vogels in het Oostelijk Rivierengebied. Vogelwerkgroep Arnhem eo, Dieren.

---

a.l.v. 30-3-94

Jan Knijn

aanwezig: 20 leden.

Opening

Om 20.15 heet de voorzitter de aanwezigen welkom. Hij memoreert dat in het af te sluiten verenigingsjaar het Avifauna-gebeuren veel inzet heeft gevraagd met een bekroning in het symposium.

Veldwaarnemingen

Boven de Apeldoornseweg werd een Rode Wouwesignaleerd door Cor de Vaan. Marc de Bont zag Boerenzwaluwen bij Apeldoorn. Een vroeg paartje Roodborsttapuiten werd door Herman Rijks gezien op de Doorwerthse heide. Ria Gommers zag in haar woonomgeving te Huissen diverse Tjiftjaffen en Groenlingen. Bijzonder was het paar baltsende Brilduikers dat tijdens de Rivieren telling bij Wilp werd gezien o.a. door Otto Holterman. In omgeving Doorwerth werden door Hans Quaden flinke groepen (20-30 stuks) Appelvinken gezien, en Boerenzwaluwen bij de zuidstrang. Henk Ruissen had een rijke oogst in de Meinerswijk: een paartje Zomertaling; een Blauwe Kiekendief; 3 Witgatjes; 7 Kemphanen. Martin Bons hoorde naast diverse Tjiffen een vroege Boomleeuwerik. Rina van Thiel meldde een Zwarte Roodstaart, 5 Boerenzwaluwen een Slechtvalk (Leuvenheim) en een Zwarte Zwaan tussen de Knobbels. Jan Schoppers werd verrast door een Velduil in de Ossenwaard en in de Meinerswijk een Kerkuil, tevens Boerenzwaluwen en 3 Kleine Plevieren. Henk de Wijs kwam in de grote aantallen terecht: in het Gansey 200 Grutto's en in de Havikerwaard 250 Wulpen (Rivierentelling). In omgeving Heuven zag Cor Tiecken 2 Appelvinken. Ook Herman van Steenwijk zocht het in het groot: circa 2000 Kokmeeuwen en ook nog 2 Witgatjes in de Meinerswijk. Norbert Kwint beluisterde in de Imbosch 7 Fitissen en zag bij de Elsberg nog een Klapekster.

2. Notulen a.l.v. 23-3-'93.

Er worden geen op- of aanmerkingen gemaakt en vervolgens worden ze ongewijzigd goedgekeurd.

3. Ingekomen stukken en mededelingen

Zijn niet binnengekomen of te doen.

4. Jaarverslag secretaris

In het verslag komt een groot aantal activiteiten aan de orde. Bijzondere aandacht krijgt het verschijne van de Avifauna. De vergadering doet geen wijzigingsvoorstellen en aldus wordt, onder dankzegging aan de samenstellers, accoord gegaan met dit verslag.

5. Jaarrekening 1993

De jaarrekening wordt begeleid door een uitvoerige toelichting en levert mogelijk mede daardoor geen vragen of bemerkingen op. Henk de Wijs doet de suggestie om de resterende baten van de Rivierentelling onder te brengen in een bestemmingsreserve.

6. Jaarverslag onderzoek 1993

Jan Schoppers licht toe dat in eerdere jaren dit verslag een onderdeel vormde van het jaarverslag van de secretaris. Omdat beiden steeds uitdijden is besloten 2 aparte verslagen te maken. Elke georganiseerde VWG-telling komt in het verslag aan de orde. De leden vinden het een goed, volledig, prettig leesbaar verslag. Met dank aan de opsteller wordt besloten de komende jaren op deze wijze door te gaan.

7. Verslag kascontrôlecommissie

Namens de commissie meldt Martin Bons dat bij de uitgevoerde controle bleek dat de rekening klopt met de feiten en goed in elkaar zit.

De voorzitter concludeert dat de vergadering hierbij de rekening vaststelt en dankt de penningmeester voor het verrichtte werk en de commissie voor de uitgevoerde controle.

8. Benoeming nieuwe kascontrôlecommissie

Voor Martin Bons zitten de twee jaar er op. De voorzitter bedankt hem voor z'n inzet. Jos Pilzecker blijft voor het tweede jaar. Het bestuur stelt voor Herman Jansen - die daarmee accoord gaat - te benoemen tot lid. De leden gaan accoord.

9. Begroting 1994 met toelichting door penningmeester

Rina van Thiel licht toe dat de begroting sluit met een flink batig saldo. De oorzaak daarvan zal waarschijnlijk eenmalig zijn, daarom is het bestuur terughoudend om er een bestemming aan te geven. Vlerk neemt toe in aantal pagina's en daarmee ook in drukkosten en porto.

Gevraagd wordt hoe hard de toezegging is van de f 1750,- voor onderzoekgegevens. Geantwoord wordt dat VWG hier zeker op kan rekenen. Ook komt het rapport Broedvogels van de Bomendijk in 1993 ter sprake. VWG heeft hiervoor materiaal geleverd en hiervoor is een vergoeding toegezegd. Het is een onderdeel van een M.E.R.procedure, die veel tijd in beslag neemt.

De leden gaan accoord met de voorgestelde begroting 1994.

10. Bestuursbenoeming

Herman van Steenwijk is reglementair aftredend. Hij stelt zich herkiesbaar en het bestuur draagt hem gaarne voor, voor een nieuwe benoeming. De vergadering benoemt hem, onder applaus, bij acclamatie.

De voorzitter stelt voor dat Henk Ruissen z'n functie van bestuursassistent voortzet. Ook dit ondervindt waardering van de leden.

11. Rondvraag

Herman van Steenwijk heeft voor liefhebbers een aantal nummers van het Vogeljaar beschikbaar.

Henk de Wijs wil, nu het Avifaunajaar geëindigd is, het be-

stuur complimenteren met het bereikte resultaat en bedanken voor de bestuurlijke inzet die daarvoor gedaan is. Met applaus onderstrepen de leden dit.
Henk Ruissen vestigt nog eens de aandacht op de meerdaagse excursie naar Zeeland (30april/1mei) die veel moois belooft!
Jan Schoppers wijst op de districtsavond van SOVON op 15 april in het K.A.B. gebouw.

12. Sluiting

De voorzitter dankt de vergadering voor de vlotte afhandeling van de agenda. Hij sluit de vergadering en wijst op het nu volgende informele deel.

Onder een hapje en een drankje komen vervolgens de nodige gesprekken tussen de leden tot stand over allerlei aspecten van 'het vogelen' en de activiteiten in het al begonnen nieuwe seizoen.

vogelaars en bosbessenplukkers opgelet

Vanaf maart beklimmen en bespringen ze je, wanneer je ook maar een voet in het bos zet: teken! In ieder magazine dat je op dit moment openslaat wordt aandacht aan dit onopvallende diertje besteed. Daar nemen we graag wat van over. De 80 teken op de linkerbroekspijp en 60 op de rechterbroekspijp hebben me vorige week over de streep getrokken.

De teek mag zich in een warme belangstelling verheugen sinds in het Amerikaanse (waar anders!) dorpje Lyme werd ontdekt dat bepaalde tekensoorten (schapeteek) een interessante bacterieziekte overbrengt. Inmiddels schijnen enkele procenten van deze diertjes de bacterie over te brengen. Van de hierboven genoemde 140 exemplaren zijn dat er toch gauw 10!

Vooraf in bosbesvegetaties, maar ook in pijpestroo en in grove den en eik kunnen grote aantallen teken zitten, die de menselijke warmte koesteren (emotionele imborst??). Na een boswandeling of inventarisatie moeten de oksels (alle) en andere relatief warme delen van het lichaam worden afgezocht. Worden de teken binnen 24-48 uren verwijderd (bij voorkeur met pincet of met een draaiende beweging met de vingers) dan schijnt het besmettingsgevaar zeer klein te zijn.

In de eerste fase treedt een cirkelvormige roodkleuring op rond de beet. Bij een bloedtestje kunnen antistoffen worden gevonden en is men besmet. In latere fases kunnen neurologische klachten en hartdoeningen optreden (na griepachtige klachten in de eerste fase). In de diverse tijdschriften wordt een enorm scala aan (onduidelijke) klachten of combinaties hiervan opgesomd.

Het beste is steeds alert te zijn op tekenbeten. Dit begint al in het veld; regelmatig even de (lange) broek afkloppen kan een hoop ellende voorkomen. 'Lange kleding' is sowieso aan te bevelen. Thuis even een onderzoekje in de badkamer en de uitslag is daar (ha ha). Alle fases schijnen goed te behandelen te zijn. (Uit: Op pad 1994(4) en Vlinders 1994(2))

watervogeltelling 1992/93

Henk de Wijs

Inleiding

In het seizoen 1992/93 was het de 15e keer dat aan de jaarlijkse rivierentelling door leden van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. werd deelgenomen. Ons teldeel omvatte de linker ijsseloever tussen Arnhem en Deventer.

Aan deze tellingen namen deel: A. Gerhardus, R. van Gompel, O. Holterman, G. van Hoorn, R. Kamps, J. Knupker, J. Knijn, N. Kwint, T. Renssen, M. van Roomen, J. Schoppers, J. Smit, H.J. Teekens, G. Verhagen, R. Vogel, P. Waanders, W. van der Wardt en H. de Wijs.

Gedurende dit seizoen beleefden we een normale winter met een koudegetal van 41,2 (60 is normaal). Het afgelopen decennium waren de seizoenen 84/85, 85/86 en 86/87 streng; 87/88, 88/89 en 89/90 waren zachte winters. De laatste drie seizoenen zijn min of meer normaal geweest (zie tabel met koudegetallen; een koudegetal van ca 60 staat voor een 'normale' winter).

84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93
193,6	148,3	151,5	13,0	1,9	8,4	77,3	33,6	41,2

Er was slechts een hoogwaterperiode in 92/93 en wel in november/december. De februari-telling werd deels uitgesteld met 1 dag wegens dichte mist. Dergelijke bijzondere omstandigheden geven de tellingen extra spanning.

Resultaten

Ook dit seizoen waren er weer de gebruikelijke leuke waarnemingen, zoals een Sneeuwgans in oktober, in april een Rode Wouw gelijk met een Bruine Kiekendief met ook nog een Koekoek en een Visdief. Goudplevieren en een Bonte Strandloper werden in maart bekeken en IJsvogels werden gezien in januari en februari. April sloot af met een Beflijster.

Als we de getelde vogels van dit jaar vergelijken met enkele andere jaren, valt op dat de laatste jaren bij de ganzen verschuivingen zichtbaar worden. Kijken we naar de maxima dan komen de volgende aantallen naast elkaar:

Seizoen	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93
Rietgans	3948	1391	1483	1403	192	305	742
Kolgans	20250	21848	19024	11448	14780	15873	19200
Grauwe Gans	15	36	52	73	67	80	336
Mijlgans	15	21	25	29	62	92	97
Smient	2494	3309	2188	1684	4780	2408	5330

Het interpreteren van cijfers blijft altijd een hachelijke zaak. Immers deze zijn tellingen momentopnamen en de invloed van het temperatuursverloop gedurende het seizoen is groot. Toch is het opvallen dat de Rietgans duidelijk minder wordt geteld. In het lopende seizoen (93/94) was het maximum zelfs maar 15 exemplaren. In 86/87 beleefden we een strenge winter en toen telden we 3948 ganzen. Mogelijkerwijs speelde het verschil in de ondersoorten (Taiga- en Toendrarietgans) hierin een rol. Dit is niet meer te achterhalen omdat de waarde van de juiste 'vaststelling' niet werd onderkend.

Bij de Kolgans wordt uitgegaan van een in grote lijnen vrij stabiele winterverplaatsing. De verschillen kunnen dan worden verklaard door een kleine verschuiving naar het zuidwesten onder invloed van de zachtere winters. Opvallend hierbij is dat in het lopende seizoen 93/94 in december, na de kou-inval van november, als top 23799 (!) Kolganzen werden geteld. De stijging van het aantal Grauwe Ganzen geeft een indruk van de toename van onze eigen broedvogels. Dit geldt ook voor de exoot, de Nijlgans, die zich een eigen plek in Nederland heeft verworven.

Ons fluiteendje, de Smient, is een algemene wintergast geworden, tot genoegen van de vogelaar, niet altijd van de agariers.

Kijken we naar de niet-watervogels dan valt op dat we de markante Bonte Kraai praktisch niet meer in ons werkgebied tegenkomen. In de jaren 78-82 waren steeds minstens 50 exemplaren present (81/82 zelfs 136!). Nu is een aantal van 2 al een verrassing. Een veronderstelling is dat ze steeds dichter bij hun broedgebied overwinteren.

De maandtotalen geven bijna elk jaar een begin-maximum van 10.000 vogels te zien. Dit loopt op tot een piek in januari (45.000). Voor en na de piek worden circa 35.000 vogels geteld. In maart en april loopt het aantal pleisterende watervogels af tot 5000 in de laatstgenoemde maand. Een troost is dat deze voorjaarsmaand wel het grootste aantal soorten oplevert. Dit jaar klopte dat niet. In september werd namelijk een uitzonderlijk groot aantal Kieviten en Spreeuwen geteld, waaruit dus blijkt dat een momentopname een afwijkend beeld kan geven.

Uit dit alles leren we hoe belangrijk ons waterland is voor overwinterende ganzen, eenden, steltlopers, meerkoeten en meeuwen. Om dat aan te tonen zijn steeds weer tellingen en alsmaar tellingen nodig, en dat is dan een van de leuke dingen die je in groepsverband met een Vogelwerkgroep kunt doen. In je eentje lukt dat niet, denk maar aan een gebieddekkende opname. Naast het plezierig bezig zijn met onze vogels, is het ook jouw en mijn verantwoording om die gegevens te produceren. Overigens is dat ook heel plezierig en gezellig werk en tegelijkertijd de basis voor verslagen en rapporten waarmee aandacht gekregen wordt voor het veiligstellen van gebieden waar vogels kunnen overwinteren, voedsel kunnen vinden en kunnen overleven. Zoek je een zinvol leven als vogelaar, dan is dat tellen en vastleggen ook wenselijk als spreekbuis voor onze vogels. Vandaar de vraag: doe jij ook mee?

Tabel 1. Aantal vogels per soort per telmaand ijsseltrajecten
1992/93

Soort	12-9	17-10	14-11	12-12	16-1	16-2	13-3	17-4
Dodaars	1		5		5	1	2	1
Fuut	84	85	78	30	49	28	66	32
Aalscholver	152	168	300	175	208	115	238	78
Blauwe Reiger	67	50	45	36	70	29	18	24
Ooievaar	3		5	22	23	5	4	3
Knobbetzwaan	31	18	69	85	69	127	112	66
Kleine Zwaan			14	27	74	73		
Wilde Zwaan	1				52	69	17	
Zwarte Zwaan				1			2	2
Risgans			50		25	742	24	
Kolgans	54	48	4987	14365	19208	19180	1901	108
Grauwe Gans	10	167	229	336	127	27	13	18
Brandgans			5	5	1	64	160	
Cesarca					1			
Sneeuwgans		1		2	2			2
Nijgans	97	80	64	61	41	14	72	15
Megelheengans	1				1		1	
Indische Gans					2			
Bergeend	1		1		7	7	44	51
Smeert	40	517	1939	880	2084	5330	3832	40
Kraaiend		8			4	2		2
Wintertaling	177	56	143	66	194	77	53	123
Zomertaling								1
Wilde Eend	296	312	417	1826	1525	862	449	196
Pijlstaart		1				4	15	5
Slobeend	10	68	7		1		6	67
Tafelend	1	124	767	685	4346	485	139	2
Kuifeend	24	174	205	580	794	99	268	25
Nonnetje						10		
Grote Zaagbek			5	10	21	1	22	2
Brikkulter						2	3	
Rode Wouwer								1
Bruine Klekendief	1							1
Havik	1	1	1					
Sperwer	3	3		3	2	1		4
Buizerd	28	40	39	31	20	25	23	7
Torenvalk	21	21	20	16	17	7	9	4
Petrijt	6		5	10	21	2		4
Fazant	38	34	41	4	21	22	41	30
Waterhoen	24	43	45	11	30	69	61	18
Meerkoet	664	607	1222	2617	5438	3467	2131	239
Scholekster				21	1	5	227	85
Goudplevier							41	
Kievit	7536	1794	263	4187	379	1024	1244	212
Sontje Strandloper	1		1				1	
Kamphaan	22						11	
Waterlap	10	1	1		1	14	32	
Grutto							155	61
Wulp	2	72	17	46	23	33	52	7
Tureluur								17
Groenpootruiter	3							
Witgatje	1	7	1		1			2
Oeverloper	10							
Bosruiter	1							
Kotmeesuw	2069	2405	2505	6536	7172	3402	4591	398
Stormmeesuw	1	75	137	46	568	391	610	20
Zilvermeesuw	11	22	66	167	79	20	36	10
Kleine Mantelmeesuw								2
Grote Mantelmeesuw	2	3	7	2	5	1		
Vaaiet								1

vervolg tabel 1.

Holenduf	161	5	71	21	37	22	17	8
Houtduf	121	313	66	91	148	247	203	280
Turkse Tortel	43	14	69	23	8	15	2	9
Steenul	2					3		
Lisvogel					1	1		
Grote Bonte Specht		2	1		1	3	1	1
Veldleeuwink		23		35	1	39	2	1
Boornleeuwink	1							
Boerenzwaluw	120							271
Boompapeer	1							
Graspapeer		15	4		1		6	12
Waterpapeer			2		10	13		
Witte Kwikstaart	146	16	4	1			15	33
Gele Kwikstaart	17							1
Wintertoning	1	3	4	4	3		8	10
Heggemus	4	2	3	1	2	2	10	5
Roodborst		5	12	1	2	4	6	1
Zwarte Roodstaart	3	1						
Kransvogel		25	41	10	152		65	784
Berlijster								1
Zanglijster		3					2	
Koperwek		2	12					20
Grote Lijster	5	2	2		1	3	7	1
Mareel	16	24	69	65	65	46	54	47
Tapuit	30	2						
Paapje	29							
Koekoek								1
Tijtjaf	13	2						
Goudhaan			3	1				
Koolmees	10	13	10	22	12	43	23	6
Pimpalmees	9	8	10	9	2	6	5	2
Mastkop			1					
Zwarte Mees				1				
Glanekop				1				
Staatmees		1						
Boornkleeve			1	1	1		2	
Boornkruiper	6					2	3	
Vlaamse Gaai	4	10	11	2	5	1	2	2
Ekster	28	26	23	37	36	39	42	65
Kauw	293	644	411	356	613	492	361	457
roek	827	505	1491	533	913	1316	359	421
Zwarte Kraai	124	143	97	230	280	65	326	114
Bonte Kraai			2	1	2	2		
Spraauw	7925	397	684	2445	1073	61	384	192
Huisvuur	157	171	31	102		39	54	10
Ringmus	6	96	98	67	66	44	17	
Vink	4	39	79	12	20	42	33	8
Keep		1	2		5	3		
Groenling		10	4	50				
Putter		2	20			28		
Sijs	38	29	7					32
Kruu								1
Appelvink		3					8	
Rietgors								
Totaal	21669	9774	17145	36845	46210	38294	18748	4942
Aantal soorten	70	67	70	60	69	68	69	71

---

laat, later, laatst

Fokko Erhart

Tijdens mijn ochtendbezoek aan de Meinerswijk van 14 mei 1993 deed ik een bijzondere waarneming. Na vele koude dagen in april en mei kon tijdens het veldwerk eindelijk de trui uit. Hoewel het een paar dagen voor dit bezoek nog winters was met 10 graden en mist had ik mijn fenologielijst compleet. Zelfs van notoire laatkomers als Wielewaal en Kleine Karekiet waren reeds grote aantallen aanwezig. Alleen van de Bosrietzanger moest de hoofdmoot nog arriveren. Het was dus tijdens deze mooie lente ochtend met veel zingende zomervogels dat ik deze bijzondere waarneming deed. Voor mij was het een extra verrassing omdat ik deze soort totaal niet verwachtte. Op de Rijn bij Arnhem stroomt zwom namelijk een paartje Grote Zaagbekken!

Eenmaal thuis gekomen was de boekenkast het eerste dat de aandacht vroeg. Natuurlijk sloeg ik 'Vogels in het Hart van Gelderland' erop na. Helaas! Het boek vermeldt alleen iets over Grote Zaagbekken die tijdens de Rivierentelling zijn gezien; deze tellingen lopen maar tot half april wat dus geen inzicht gaf in het voorkomen in mei. Wel begon het te dagen dat ik een bijzondere waarneming had gedaan. Dit blijkt uit de volgende vermelding: "In april worden, uitsluitend na strenge winters, soms groepjes opgemerkt." De winter 1993-1994 kende wel vorstperiodes, maar het bleef slechts beperkt tot twee grote schaatsmarathon op natuurijs, zeker geen 'elfsteden winter' dus. Wel waren april en begin mei koud met veel noorden wind. Dit weerhield de Grote Zaagbekken er mogelijk van om terug te keren naar de broedgebieden in noord Europa.

Van den Bergh et.al.(1979) bood meer duidelijkheid. In het hele rivierengebied werden in de periode 1941-1976 14 late voorjaars- en zomerwaarnemingen gedaan. Opmerkelijk is dat veel van deze waarnemingen (11 waarnemingen, 15 exemplaren) langs de Rijn tussen Arnhem en Amerongen zijn gedaan. Uit een recenter periode (1978-1983) stamt "Atlas van de Nederlandse Vogels" (SOVON 1987). Hier worden in 14 atlasblokken in het rivierengebied Grote Zaagbekken gemeld. In de tekst staat te lezen dat waarnemingen uit het late voorjaar en zomer veelal betrekking hebben op aangeschoten of zieke dieren. Reeds in het veld vroeg ik mij af of de vogels gezond waren. Daarom is geprobeerd de vogels op te jagen om te kijken of ze konden vliegen, maar de vogels zwommen gemoedelijk werden. Wel viel op dat op de rug van het vrouwtje enkele slag pennen 'vreemd omhoog' staken. Tot slot is het in dit kader leuk om te vermelden, dat in 1940 een waarschijnlijk aangeschoten exemplaar zelfs tot broeden kwam bij Arnhem (van den Bergh 1979).

Deze waarneming is dus niet de enige in zijn soort, maar hij mag toch wel opmerkelijk genoemd worden. Jammer dat niet meer mensen alert zijn op dit soort late waarnemingen van wintergasten. Hopelijk zullen in de toekomst meer van dergelijke meldingen in het waarnemingen archief terecht komen.

Literatuur

van den Bergh, L.M.J., Gerritse, W.G., Hekking W.H.A., Keij P.G.M.J. & Kuyk F. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
Lensink, R. & VWG Arnhem eo 1993. Vogels in het Hart van Gelderland. KNNV/SOVON.
SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

veldwaarnemingen

Henk Sierdsema

Een wel heel dikke stapel waarnemingenkaartjes deze keer met maar liefst 336 waarnemingen. En dat is denk ik wel een record. Op verschillende plaatsen zijn Mandarijneenden gezien. Deze soort lijkt in de lift te zitten, net zoals zoveel andere exoten overigens. In januari zat er een Visarend langs de IJssel; januari-waarnemingen in Nederland zijn erg zeldzaam. Ook bijzonder was een januari-waarneming van een Bokje op de heide. Er vlogen nog steeds veel IJsvogels rond. In februari zijn opvallend veel Grote Gele Kwikken gezien. De hele winter door zijn er veel denne-papegaaien gezien en wel in twee vormen: gewone en Grote. Witbandkruisbekken zijn niet opgemerkt afgelopen winter. Een recordaantal van 79 Raven verbleef in de Loenermark. Op de akkers van Groenendaal zijn tot 300 Geelgorzen waargenomen; dat zijn ouderwetse aantallen! Dit illustreert goed, hoe belangrijk de akkers op en langs de Veluwe zijn voor onder meer deze soort.

Oktober-december

Grote Kruisbek	2-10	1	Hoge erf (Bonder)
Krooneend	6-11	3	Sonsbeekpark (Bonder)
Ruigpootbuizerd	27-11	1	Lobberdense waard (Frequin)
Grote Kruisbek	8-11	1	Hoge erf (Bonder)
Grote Kruisbek	29-11	3	Hoge erf (Bonder)
Grote Kruisbek	12-12	2	Loenermark (Renssen)
Grote Kruisbek	12-12	3	Zilvense heide (Renssen)
IJsgors	23-12	1	Rozendaalse veld (Steenwijk)

Januari

Kleine Zwaan	10-1	121	Ellecomse polder (Kwint)
Wilde Zwaan	8-1	18	Havikerwaard (Meyer)
Wilde Zwaan	13-1	7	Lage veldslagen (Schoppers)
Wilde Zwaan	20-1	6	Havikerwaard (Schoppers)
Canadese Gans	11-1	1	Hondsbr.pley (Schoppers,HvS)
Nijlgans	10-1	115	Havikerwaard (Kwint)
Casarca	10-1	6	Havikerwaard (Kwint)
Visarend	3-1	1	IJssel koppenwaard (Mol)
Slechtvalk	8-1	1	Meinerswijk (Quaden)
Patrijs	13-1	15	Lathumse broek (Schoppers)
Patrijs	20-1	16	Havikerwaard (Schoppers)
Patrijs	totaal	20	waarnemingen 152 exemplaren
Bokje	6-1	1	Wr-heide (Kwint)
Houtsnip	21-1	1	Onzalige bos (de Wijs)
Ransuil	26-1	1	Presikhaaf (v Steenwijk)
IJsvogel	3-1	1	Middachten (Kwint)
IJsvogel	20-1	1	Middachten (Schoppers)
IJsvogel	24-1	1	Biljoen (Knijn)
IJsvogel	24-1	1	Rozendaal (Knijn)
Waterpieper	20-1	32	Leuvenheim (de Wijs)
Waterpieper	totaal	7	waarnemingen 49 exemplaren

Grote Gele Kwik	11-1	1	Oosterbeek (Schoppers)
Grote Gele Kwik	31-1	1	Beekhuizen (Bonder)
Klapekster	29-1	1	Loenermark (Erhart)
Klapekster	31-1	1	Staatsheide (Erhart)
Klapekster	31-1	1	Terletse heide (Erhart)
Raaf	5-1	63	Loenermark (Renssen)
Raaf	20-1	79	Loenermark (Erhart,Kwint)
Raaf	totaal	6	waarnemingen 184 exemplaren
Putter	13-1	10	Nieuwgraaf (Schoppers)
Putter	24-1	15	Velperwaarden (Kwint)
Barmsijs	24-1	1	Elderveld (Schoppers)
Kruisbek	2-1	74	Middachten (Kwint)
Kruisbek	totaal	19	waarnemingen 242 exemplaren
Geelgors	20-1	200	Groenendaal (Erhart,Kwint)
Zwarte Zwaan	totaal	4	waarnemingen 7 exemplaren
Mandarijneend	11-1	1	Mariendaal (Schoppers)

Februari

Tafelxkuifeend	8-2	1	Havikerwaard (Erhart)
Tafelxkuifeend	17-2	1	Huissense waarden (Erhart)
Dodaars	7-2	1	Velperwaarden (Bonder)
Kleine Zwaan	6-2	294	Doorwerthse waarden (Richter)
Wilde Zwaan	15-2	6	Meinerswijk (Erhart)
Canadese Gans	19-2	80	Lobberdensche waard (Renssen)
Nijlgans	13-2	55	Rijkerswoerd (de Boer)
Casarca	22-2	2	Havikerwaard (Schoppers)
Toppereend	17-2	4	Huissense waarden (Erhart)
Brilduiker	14-2	1	Rijkerswoerd (de Boer)
Rode Wouw	27-2	1	Velp (Mol)
Slechtvalk	8-2	1	Havikerwaard (Erhart)
Slechtvalk	18-2	1	Lage veldslagen (Schoppers)
Patrijs	totaal	24	waarnemingen 69 exemplaren
Houtsnip	11-2	2	Herikhuizen (Knijn)
Houtsnip	17-2	1	Beerenberg (Kwint)
Houtsnip	17-2	1	Kasteel middachten (Meyer)
Houtsnip	19-2	1	Beekhuizen (v Steenwijk)
Houtsnip	20-2	1	Kasteel doorwerth (Richter)
Kerkuil	2-2	1	Elden (de Boer)
IJsvogel	7-2	1	Velperwaarden (Bonder)
Groene Specht	27-2	1	Deelerwoud (Schoppers)
Waterpieper	totaal	6	waarnemingen 13 exemplaren
Oeverpieper	8-2	1	Havikerwaard (Erhart)
Grote Gele Kwik	6-2	1	Park rosendaal (Bonder)
Grote Gele Kwik	8-2	1	Arnhem, Rozend.str. (Erhart)
Grote Gele Kwik	9-2	1	Arnhem, J F.brug (Erhart)
Grote Gele Kwik	10-2	1	Arnhem, Rozend.str. (Erhart)
Grote Gele Kwik	17-2	4	Vuilverbr. Duiven (Schoppers)
Grote Gele Kwik	19-2	1	Beekhuizen (v Steenwijk)
Tjiftjaf	15-2	1	Meinerswijk (Erhart)
Klapekster	20-2	1	Coldenhove
Klapekster	totaal	6	waarnemingen 6 exemplaren
Raaf	totaal	4	waarnemingen 9 exemplaren
Putter	6-2	29	Rozendaalse bos (Bonder)
Putter	totaal	6	waarnemingen 73 exemplaren
Barmsijs	16-2	2	Oosterbeek (Richter)
Kruisbek	5-2	30	Imbosch (de Vaan)

Kruisbek	totaal	18	waarnemingen 138 exemplaren
Grote Kruisbek	4-2	7	Imbosch (Erhart, Kurstjens)
Grote Kruisbek	11-2	7	Schotse hei (Erhart)
Geelgors	17-2	300	Groenendaal (Kwint)
Geelgors	totaal	2	waarnemingen 430 exemplaren

Maart

Rode Wouw	14-3	1	Arnhem (de Vaan)
Patrijs	12-3	2	Grote pley (Schoppers, vThiel)
Patrijs	28-3	2	Rijkerswoerd (Boer)
Kraanvogel	5-3	46	Biljoen (Meyer)
Kemphaan	26-3	14	Ossenwaard (Schoppers)
Houtsnip	9-3	1	Carolinahoeve (Kwint)
Grutto	5-3	80	Huissense waarden (Schoppers)
Kerkuil	14-3	1	Meinerswijk (Schoppers)
Velduil	26-3	1	Ossenwaard (Schoppers)
IJsvogel	16-3	1	De laar-oost (de Boer)
Kuifleeuwerik	5-3	1	Malburgen (Schoppers)
Waterpieper	totaal	8	waarnemingen 15 exemplaren
Klapekster	totaal	3	waarnemingen 3 exemplaren
Raaf	26-3	1	Leusveld (Kwint, Meyer)
Putter	totaal	3	waarnemingen 21 exemplaren
Barmsijs	3-3	1	Zwarte bergen (Kwint, Erhart)
Kruisbek	26-3	1	Ossenwaard (Schoppers)
Geelgors	3-3	200	Groenendaal (Kwint, Erhart)
Geelgors	totaal	2	waarnemingen 235 exemplaren
Mandarijneend	25-3	2	Beekhuizen (de Boer)
Mandarijneend	27-3	2	Oosterbeek (de Boer)
Mandarijneend	27-3	4	Zijpendaal (de Boer)

April

Krooneend	12-4	1	Sonsbeekpark (Schoppers)
Zwarte Wouw	23-4	1	Loowaard (Kwint)
Rode Wouw	23-4	1	Roswaard (Kwint)
Bruine Kiekendief	17-4	1	Kandia (Hoorn)
Visarend	16-4	1	Rhedense heide (Sierdsema)
Patrijs	totaal	3	waarnemingen 6 exemplaren
Kleine Plevier	3-4	3	Rijkerswoerd (de Boer)
Regenwulp	18-4	7	De rouvenen (Schoppers)
Regenwulp	totaal	4	waarnemingen 10 exemplaren
Waterpieper	24-4	1	Huissense waarden (Kwint)
Tapuit	totaal	3	waarnemingen 3 exemplaren
Beflijster	22-4	1	Warnsborn
Beflijster	23-4	1	Arnhemse heide (v Steenwijk)
Spreeuw	6-4	5000	Eendenp. b.polder (Schoppers)
Putter	17-4	2	Pannerden (v Hoorn)
Barmsijs	16-4	1	Rhedense heide (Sierdsema)
Barmsijs	21-4	1	Onzalige bos (Sierdsema)
Zwarte Zwaan	12-4	2	Velperwaarden (Schoppers)
Mandarijneend	12-4	1	Sonsbeekpark (Schoppers)

Mei

Rode Wouw	15-5	1	Veer Brummen (Sierdsema)
Tapuit	7-5	7	Rhedense heide (Sierdsema)
Beflijster	1-5	1	Wr-zand (Kwint)
Beflijster	7-5	1	Rhedense heide (Sierdsema)

roofvogeltellingen 1987-1994

Peter Waanders

Inleiding

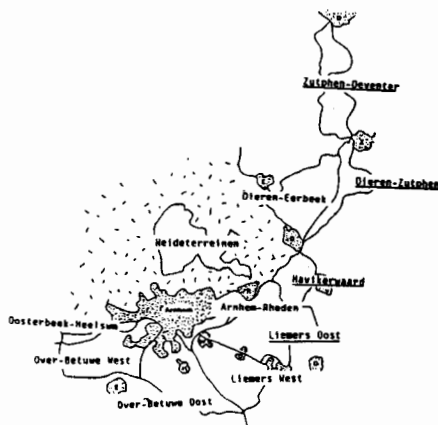
Vanaf 1979 tot op de dag van vandaag worden er in ons werkgebied 's winters roofvogeltellingen uitgevoerd. Er is in de loop der jaren een enorme hoeveelheid materiaal verzameld. Eind 1991 zag een rapport van Lensink & Vonk het levenslicht waarin dit materiaal, op velerlei wijze bewerkt, gepresenteerd werd.

De tellers hebben sindsdien echter niet stilgezeten en daarom wordt in dit artikel een beknopte uitwerking gegeven van de seizoenen 1987/88 tot en met 1993/94.

Methode

Het werkgebied en ruime omgeving is in diverse deelgebieden opgesplitst (figuur 1). Het totale onderzochte gebied strekt zich uit vanaf het viadukt bij Heteren totaan Deventer. De onderzoeksperiode beslaat de maanden december, januari en februari van 1987/88 tot en met 1993/94. Lang niet alle deelgebiedjes zijn elk jaar onderzocht; in feite is het aantal sterk gedaald in de loop der jaren. Dit is deels het resultaat van een bewuste keuze om niet meer krampachtig alle gebieden geteld te krijgen, maar enkele belangrijke gebieden te monitoren. Tabel 1 geeft een overzicht van de getelde gebieden.

De telgebieden worden per fiets of auto doorkruist, waarbij de opgemerkte roofvogels genoteerd worden met vermelding van soort, aantal, geslacht en gedrag. Tegenwoordig worden de meeste gegevens aangeleverd als bijproduct van de rivierentellingen.

Figuur 1. Toponiemen (behandelde gebieden zijn onderstreept)

Tabel 1. Aantal tellingen per seizoen (oppervlaktes in ha.)

Gebied	opp	87-88	88-89	89-90	90-91	91-92	92-93	93-94
Betuwe-Oost	3789	3	3	3				
Betuwe-West	3305	3	3	3				
Heesum-Arnhem	531	3	3	3				
Arnhem-Rheden	878	3	3	3				
Havikerwaard	1483	3	3	3	3	3	3	3
Brummen-Zutph.	1663	3	3	3	3	3	3	3
Zutph.-Deventer	2641	3	3	3	2	3	3	3
Dieren-Eerbeek	3394	3	3	3				
Heidevelden	3540	3	3	3				
Liemers West	3323	3	3	2				
Liemers Oost	4164	3	3	3	3	3	3	3

Verwerking

Een grote stapel formulieren was het resultaat van de noeste arbeid der tellers. Om te beginnen werden deze gegevens aan de computer gevoerd zodat verdere analyse mogelijk was. Er moest een keuze worden gemaakt welke getallen te verwerken en hoe deze te presenteren in de beperkte omvang van dit artikel. Daarom heb ik besloten alleen de data te gebruiken die een min of meer ononderbroken tijdreeks vertegenwoordigen. Dit zijn: Havikerwaard, Brummen-Zutphen, Zutphen-Deventer, en Liemers-Oost. Gelukkig vormt dit ook in ruimtelijke zin een min of meer aaneengesloten geheel.

Naast de gebruikelijke tijdreeksen, dichtheden per oppervlakte-eenheid en dergelijke leek het me interessant eens te kijken naar de activiteit van de roofvogels gedurende de dag. Omdat vrijwel alle tellers op de minuut nauwkeurig noteerden wanneer een vogel waargenomen werd was het mogelijk de roofvogel-activiteit gedurende de dag te meten. Hiertoe werd het waarnemingstijdstip omgerekend naar een relatief tijdstip t.o.v. zonsopkomst, en vervolgens werden per tijdsinterval van vijf minuten alle genoteerde roofvogels geturfd. Deze werden daarna verder bewerkt.

Resultaten

Aantalsverloop in de tijd

Tabel 2 geeft de totalen weer van alle waargenomen soorten. Zoals niemand zal verbazen zijn Buizerd en Torenvalk veruit de talrijkste roofvogels in het gebied. De Sperwer vormt een goede derde. Deze drie soorten worden hieronder nader belichten. De overige soorten zijn te sporadisch waargenomen om zinnige uitspraken over te doen.

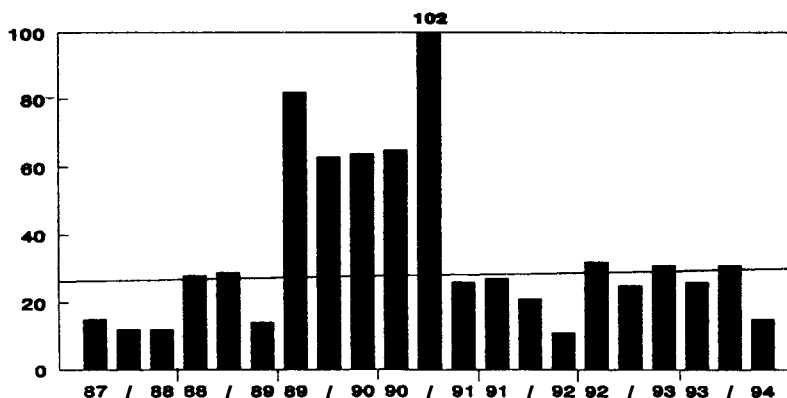
Sinds het aantal telgebieden in het seizoen 90/91 drastisch is beperkt is het gedaan met de aantallen Blauwe Kiekendieven (voornamelijk waargenomen op de heidevelden). Hetzelfde geldt voor Slechtvalk, die (ook nu nog) af en toe gezien wordt ten westen van Arnhem.

Tabel 2. Totale aantallen getelde roofvogels dec.'87/feb.'94

soort	87-88	88-89	89-90	90-91	91-92	92-93	93-94
Havik	8	16	11	0	3	1	1
Sperwer	31	29	25	5	9	5	11
Buizerd	583	507	430	215	199	161	211
Bl. Kiek	1	7	1	2	0	0	0
Torenvalk	109	167	319	193	59	69	72
Slechtvalk	2	2	0	0	1	0	0
† gebieden:	11	11	11	4	4	4	4
Overige Ruigpootbuizerd:	1 ex jan. 1988						
Smelleken	1 ex dec. 1989 & 1 ex feb. 1994						
Rode Wouw	1 ex feb. 1989 & 1 ex feb. 1991						
Visarend	1 ex feb. 1994						

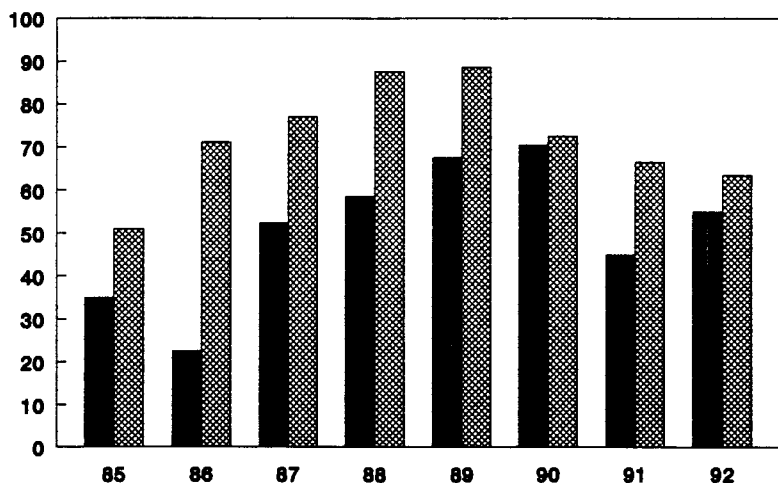
Torenvalk

Wat opvalt is de enorme piek in de torenvalk-grafiek, die begint in december 1989 en abrupt eindigt na januari 1991. Er werden in februari 1990 maar liefst 15 exemplaren geteld tussen Zutphen en Deventer, ofwel 0.6 ex/100 ha. Dit vormt een bevestiging van hetgeen ook uit andere bronnen blijkt; de BMP-index voor de torenvalk ligt in 1989 en 1990 gemiddeld 60% hoger dan de vier voorgaande jaren (SOVON 1992); de december-index van de PTT-tellingen ligt in 1990 ca. 30% hoger dan de twee voorafgaande jaren (SOVON 1992). Ringgegevens van het Vogeltrekstation wijzen uit dat er in het broedseizoen van 1990 1.5 - 2.5 maal zoveel jonge torenvalken zijn geringd als in voorgaande jaren, terwijl de ringintensiteit niet aan grote veranderingen onderhevig was (NIOO in prep.).

Figuur 2. Aantallen Torenvalken per telmaand per seizoen

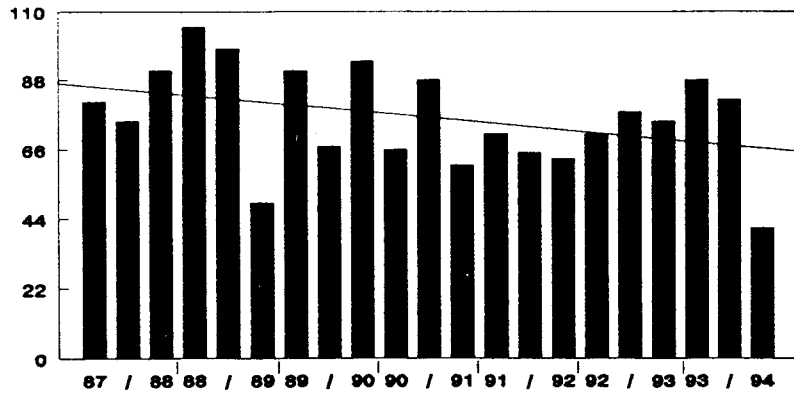
Dit valt samen met een serie zachte winters en een sterke aantalstoename in de veldmuizenstand in 1989-90. Daarna stortte de muizenstand weer in, hetgeen ook de Torenvalkenstand geen goed deed. Om dit te illustreren is in figuur 3 het verloop van de Veldmuizenstand in de afgelopen jaren weergegeven. De grafiek toont het aandeel Veldmuizen in Ransuilebraakballen in Drente. Volgens J. Thissen (mond.med.) zijn de relatieve aantallen veldmuizen in het hele land gelijk, waardoor we deze figuur 3 zonder problemen kunnen relateren aan de Arnhemse roofvogelgegevens. Gemiddeld over de afgelopen 7 jaar bedraagt de dichtheid van de Torenvalk 0.30 ex/100 ha.

Figuur 3. Relatieve verloop van de Veldmuizenstand in 1985-92 (opnames tweemaal per jaar; naar Bijlsma 1993)

Buizerd

In de winter verblijven grote aantallen Buizerds in het werkgebied. Het betreft hier Buizerds uit noordelijker broedgebieden, gecombineerd met Nederlandse broedvogels die grotendeels in de nabijheid van hun broedgebieden blijven hangen. Het Duivense Broek (onderdeel van Liemers Oost) is een bekend bolwerk, met een maximum van 58 ex in januari 1991 (1.4 ex/100 ha). De gemiddelde dichtheid in alle telgebieden bedraagt 0.65 ex/100 ha. De Buizerd vertoont een vrij gelijkmatig beeld, dat over het geheel enigszins afneemt. Of deze afname structureel is valt te betwijfelen. Lensink & Vonk konden in de gegevens van 1979-90 geen af- of toename constateren. BSP en PTT-gegevens brengen zelfs een geleidelijke toename aan het licht. Misschien hebben we hier te maken met een interne verschuiving van aantallen ten gunste van gebieden buiten de telgebieden.

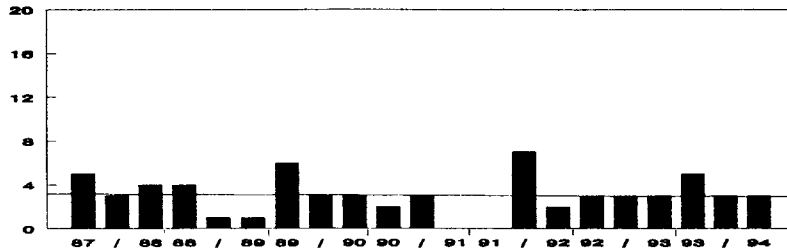
Figuur 4. Aantallen Buizerds per telmaand per seizoen

Buizerds zijn opportunistische jagers, die snel kunnen overschakelen op een ander soort prooi. Hierdoor zijn fluctuaties in de veldmuispopulatie van mindere invloed op de winteraantallen. Tijdens de grote overstromingen in de winter 1993/94 is waargenomen dat Buizerds de "vloedlijn" afzochten naar verdronken of opgejaagde dieren.

In het algemeen is door de winter heen een geleidelijke afname te bespeuren. Dit valt samen met de door Bijlsma 1993 gevonden toename in mortaliteit per maand naarmate de winter vordert.

Sperwer

De Sperwer heeft bijna elk jaar een piekmaand in december; van december op januari dalen de aantallen om dan min of meer stabiel te blijven. Soms dalen de aantallen pas van januari op februari. Dit wordt mogelijk veroorzaakt door weersafhankelijke sterfte onder onvolwassen exemplaren (50-70% in het eerste levensjaar, Lensink & Vonk 1991).

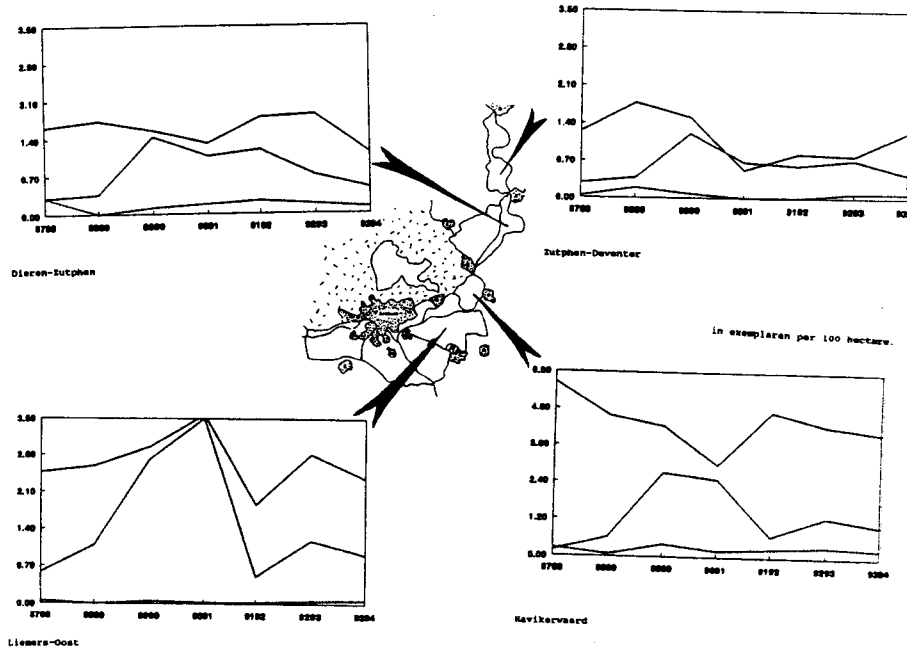

Figuur 5. Aantallen Sperwers per maand

In februari 1990 werd het hoogste aantal Sperwers op één telling bereikt; 4 ex. tussen Dieren en Eerbeek (0.1 ex/100 ha.) Gemiddeld bedraagt de dichtheid 0.03 ex/100 ha. De stand van de Sperwer blijft door de jaren heen mooi gelijkmatig. De prooidieren van deze soort (kleine vogels) zijn Het "gat" in februari '91 is mogelijk een gevolg van streng winterweer in de voorafgaande maand. Het "gat" in december van het seizoen 1991/92 kan ik niet verklaren, temeer daar januari een flinke piek te zien geeft. Door de over het algemeen vrij lage aantallen kunnen relatief onbeduidende omstandigheden al een grote invloed hebben op het aantal Sperwers in de telgebieden. minder aan aantalsschommelingen onderhevig dan bijv. muizen.

Aantalsverloop in de ruimte

Figuur 6 is een hulpmiddel om het aantalsverloop in de ruimte te illustreren. Het toont de aantallen per 100 ha in de telgebieden Havikerwaard, Brummen-Zutphen, Zutphen-Deventer en Liemers Oost (merk op dat voor de Havikerwaard een kleinere schaal op de y-as is genomen).

Figuur 6. Dichtheden per 100 ha in de loop van de onderzoeksperiode voor Buizerd (ononderbroken lijn), Torenvalk (onderbroken lijn), en Sperwer (gestippelde lijn) in vier gebieden.

De aantallen tussen Dieren-Zutphen zijn relatief constant. Het landschap is hier dan ook uitermate geschikt voor overwinterende roofvogels met veel bosjes, overhoekjes, singels en verspreide boerderijen. Zelfs wordenn enkele ruige graslandjes aangetroffen. Waarschijnlijk is hier sprake van een redelijk optimaal biotoop waar roofvogels een groot scala aan prooidieren kunnen vinden zodat ze aantalsschommelingen in één of enkele soorten prooidieren beter kunnen "opvangen". Dit geldt in mindere mate voor Zutphen-Deventer, waar de stand van Buizerd na 1990 gehalveerd is.

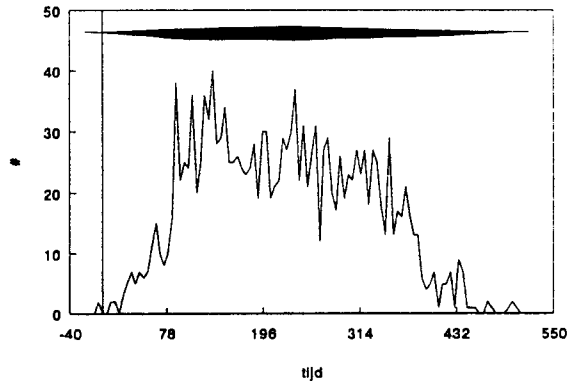
Meer dynamische populaties vinden we in de Havikerwaard en Liemers-Oost. Hier komen spectaculaire aantalsschommelingen voor, die vermoedelijk rechtstreeks verband houden met fluctuaties in het voedselaanbod. Bovendien zal er verplaatsing tussen gebieden plaatsvinden (Buizerd: piek in Liemers-Oost in 1990/'91, tegelijkertijd dal in Havikerwaard).

Aktiviteit

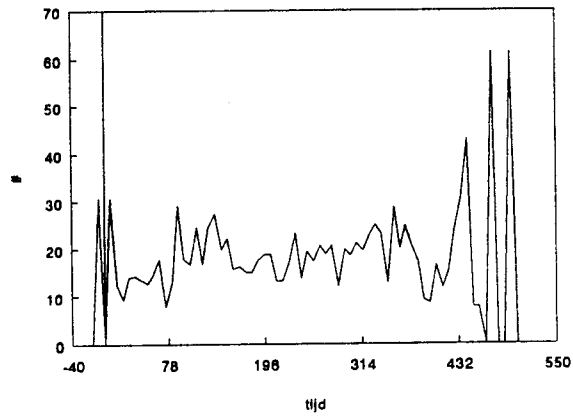
Figuur 7 is een weergave van de onbewerkte aantallen roofvogels per vijf-minuten interval t.o.v. zonsopkomst. Meteen ziet de oplettende lezer de balk van variabele dikte boven de wirwar van lijnen (linker grafiek). Deze balk geeft de relatieve waarnemingsintensiteit t.o.v. zonsopkomst weer. Zonsopgang wordt weergegeven door punt 0. Zonsondergang, dat met een flinke spreiding ergens aan het rechtereind van de balk ligt, wordt niet bereikt; logisch, want je blijft niet dóórtellen als je klaar bent met je gebied. De rechter grafiek geeft de aantallen gecorrigeerd voor de waarnemingsintensiteit weer. Het lijkt erop dat er een afname in het aantal roofvogels (minder aktiviteit waardoor ze minder opgemerkt worden) met het voortschrijden van de dag optreedt, maar dit is grote illusie. Bekijken we de rechterfiguur dan blijkt dat; hier is een correctie toegepast op de waarnemingsintensiteit. Het ziet er naar uit dat roofvogels 's winters de gehele dag actief zijn, met een lichte toename van de aktiviteit tegen het einde van de dag (voedsel zoeken voor het slapen gaan) en misschien een lichte piek rond zonsopgang (ontbijten). Helaas is de onnauwkeurigheid van de berekende aantallen juist op die tijdstippen tot nu toe nog te groot om hier harde uitspraken over te kunnen doen. Wat we wel kunnen zien is dat roofvogels in de winter gedurende de gehele dag actief zijn en dus redelijk gemakkelijk te tellen zijn. Wat we ook kunnen zien is dat de tellers dit al in de gaten hadden, want de meeste tellingen starten ruimschoots na zonsopgang!

roofvogels per 5 min. vanaf zonsopgang
ongecorrigeerd v. waarnemingsintensiteit

roofvogels per 5 min. vanaf zonsopgang
gecorrigeerd voor waarnemingsintensiteit

Figuur 7. Aantal roofvogels per vijf minuten-interval vanaf zonsopgang, ongecorrigeerd (boven) en gecorrigeerd voor waarnemingsintensiteit

Discussie

Het werkgebied en omgeving is rijk aan overwinterende roofvogels. De aantallen volgen de landelijke trend, die voor Torenvalk in hoge en voor Buizerd in mindere mate afhankelijk is van schommelingen in de muizenpopulatie. Sterk dynamische winterpopulaties vinden we in de Havikerwaard en de Liemers-Cost. Het karakter van het landschap (open) en de wijze van agrarische bedrijfsvoering (intensief) daar zijn in hoge mate van invloed op de prooidierpopulaties. Meer stabiele winterpopulaties vinden we langs de rivieren, waar kleinschalige landschappen de uiterwaarden sieren.

De laatste 7 jaar die in dit artikel behandeld zijn vormen onderdeel van een ononderbroken reeks van 15 jaar aan telgegevens. Met de huidige manier van tellen kunnen voldoende gegevens verzameld worden om een indruk te krijgen van de aantallen roofvogels in de winter. Meer of grotere telgebieden zijn niet echt noodzakelijk.

Tenslotte wil ik graag een woord van dank uitspreken aan alle tellers die, soms comfortabel gezeten in een auto maar ook ontberingen lijdend op een fiets, elk seizoen weer op pad zijn om "hun" gebied te tellen. Hopelijk kunnen zij ook in de toekomst een bijdrage leveren aan het volgen van de roofvogelpopulatie in de winter.

Literatuur

- Bijlsma R, 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- Lensink R. (Vogelwerkgroep Arnhem e.o.), 1993. Vogels in het Hart van Gelderland. Uitgeverij KNNV & St. Uitgeverij SOVON, Arnhem.
- Ringverslag 1990 (in prep.). NIOO, Heteren.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem
- SOVON-Nieuws 3, 1992. SOVON, Beek-Ubbergen.
- SOVON-Nieuws 4, 1992. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Vonk H., Lensink R. Roofvogels in de winter in het Hart van Gelderland 1979-1990, 1991. Rapport Vogelwerkgroep Arnhem eo, Arnhem.

---

schouwen duiveland

Vogelwerkgroep-excursie 30 april en 1 mei SCHOUWEN DUIVELAND

Herman en Mieke Jansen

Met het vallen van de nacht staan de laatste Arnhemse tentjes op één van de vele mini-campinkjes op Schouwen. Om 23 uur doven de lichten en rusten wij tieners uit voor een spannend weekend.

Om 9.15 uur vertrek naar Zuid-Schouwen. De inlagen, binnendijkse natte kwelvogeloorde tonen een grote levendigheid van steltlopers, met name Kluten en Tureiuurs, oogstrelend baltzend. In de eerste de beste poel: een "mystery bird", hij of zij toont zich links en rechts, voor en achter en in kopstand (grondelend) en vliegt niet weg. Geen Petersen, geen Jonsson-gids toont het plaatje; een kleine eend met opvallend witte wangen, een kleine oranjerode snavel, zwarte snavelring; verder donker bruin van boven, verder lichtbruin met donker gespikkeld, zoals zoveel vrouwtjeseenden. Wie kent deze eend? De VWG Schouwen die de eend ook had opgemerkt, kan ons niet verder helpen. We dopen hem of haar Witwangtaling en hopen aan de hand van schetsjes de naam te kunnen achterhalen.

Via enkele vogel-, eet- en koffiestops komen we op "Neeltje Jans", het Zeeuwse vogel-mecca, vol sterns (Dwerg, Grote en Noordse), meeuwen, enz.: extreme natuur in een extreem landschap. Honger drijft ons naar de Chinees in Haamstede. Het nachtegalentoetje in de natte bosjes van Schouwen houdt zich schuil. Spotvogel en Tuinfluiter spotten en fluiten ons uit.

Een diep rauw geluid klinkt op in de schemer: reiger/kwak/kraanvogel? Het blijkt een bastaard Indische x Grauwe gans. Is er bij het kortwieken iets misgegaan met het strottehoofd? Om 23 uur rust in het kamp, want om 5 uur "reveil".

De "zagers" worden gewekt al voor een wekker. Ieder hoort hem zingen.... nee.... geen Merel maar een Veldleeuwerik in het donker. Het begin van vogelluisterles twee. Marc de Bont wijdt ons in en helpt ons diverse zangers te herkennen.

Om 6 uur treffen we in Haamstede drie leden van de Schouwse VWG: echte vogelkenners en inventariseerders van het natuurgebied "het Zeepe". Voor eigen volk blijken veel meer vogels te zingen onder andere 10-15 Nachtegalen. Eén exemplaar is zelfs zo onbeschaamd om op ooghoogte, open en bloot, in zijn sobere pak op vijf meter afstand van de groep zijn volledige repertoire te demonstreren. Een zondagochtendconcert dat blijft hangen. We bedanken Ted Sluiter, Leo Tromper en Mario Vlier (en schoonvader) voor hun deskundige begeleiding. We beloven hen deze zomer bij ons Nachtzwaluwen. Na koffie en een slingeretje via Renesse, mondain met PIN kantoor, terug naar de tenten.

Daar komt een Zwartkopmeeuw kijken hoe wij ons kamp opbreken. Hij wordt gescoord als nummer 96 op de trek-lijst (24e op de

kamp-lijst). Op nog twee lekkere vogelplekjes breiden we op de terugweg onze vogellijst uit tot de volgende 107 soorten:

Aalscholver	Huiswaluw	Spreeuw
Bergeend	Indische gans	Staartmees
Blauwe reiger	Kaapse eend	Steenloper
Boerenwauw	Kauw	Strandplevier
Bontbekplevier	Kievit	Stormmeeuw
Bonte Strandloper	Kleine karekiet	Tafeleend
Braamsluiper	Kleine mantelmeeuw	Tapuit
Brilduiker	Kluut	Tjiftjaf
Bruine Kiekendief	Kneu	Torenvalk
Buizerd	Koekoek	Tortelduif
Dodaars	Kokmeeuw	Tuinfluitier
Dwergmeeuw	Kolgans	Tureluur
Dwergstern	Koolmees	Turkse tortel
Eidereend	Krakeend	Veldleeuwerik
Ekster	Kransvogel	Vink
Fazant	Knobbelzwaan	Visdief
Fitis	Meerkoet	Vlaamse gaai
Fuut	Merel	Waterhoen
Gele kwikstaart	Middelste zaagbek	Watersnip
Gekraagde roodstaart	Nachtegaal	Wielewaal
Gierzwaluw	Noordse Stern	Wilde eend
Grasmus	Nijlgans	Winterkoning
Graspieper	Oeverloper	Wintertaling
Grauwe gans	Pimpelmees	Witte kwikstaart
Grauwe vliegenvanger	Putter	Witwangtaling
Groene specht	Regenwulp	Wulp
Groening	Rietgors	Zanglijster
Groenpootruiter	Ringmus	Zilvermeeuw
Grote bonte specht	Roodborst	Zilverplevier
Grote lijster	Rosse grutto	Zwarte kraai
Grote stern	Rotgans	Zwarte ruiter
Grutto	Scholekster	Zwarte stern
Heggenus	Slobeend	Zwarte zeeëend
Holenduif	Smelleken	Zwartkop
Houtduif	Smient	Zwartkopmeeuw
Huiszus	Spotvogel	

We nemen afscheid van elkaar. Het weekend blijft voor ons een onovertroffen hoogtepunt: gezellig, het klikte onderling, het vogelen was uitstekend en bezielend, ook dankzij het droge glasheldere weer en natuurlijk de prima organisatie van Henk Ruissen, Jos de Bont en Corinne Veldt. Reuze bedankt. We hopen dat op het volgende kamp nog meer keigoede vogelaars meegaan en hopen dan nog meer indeterminate vogels waar te nemen.

---

rapportennieuws

Zuidoost-Veluwe 1990

Enigszins verlaat is eind 1993 een rapport verschenen van het broedvogelonderzoek op de Zuidoost-Veluwe in 1990, dat is samengesteld door Rob Vogel, Fokko Erhart en Norbert Kwint.

Na enkele korte inleidende hoofdstukken volgen de soortbesprekingen die vergezeld gaan van een verspreidingskaartje en een aantalsverloop.

Dit jaar, 1990, zal bekend blijven als het fluiterjaar. De soort vestigde zich massaal op de Zuidoost-Veluwe. Vooral de territoria in a-typische, middeloude monocultures van grove den waren bijzonder. De Boomleeuwerik bereikte een nieuw maximum in een stijgende lijn sinds het midden van de jaren tachtig (133 paren). De Zuidoost-Veluwe is vooral van belang dankzij het voorkomen van onder andere Nachtzwaluw (43 paren), Roodborsttapuit (124 paren), Geelgors (> 500 paren) en Draaihals (8 paren).

Beekhuizerheide 1993

In de winter van 1992/93 is de begrazing van de Beekhuizerheide (en omliggende bosdelen) met IJslandse pony's gestart. De veranderingen die er hierdoor in de vogelbevolking zullen optreden, worden gevolgd door de Vogelwerkgroep. Het 73 ha grote gebied achtmaal in de ochtenduren bezocht. Op de meest algemene soorten (Koolmees, Winterkoning e.a.) na, zijn alle soorten tijdens deze bezoeken gekarteerd.

In totaal zijn 50 soorten als broedvogel vastgesteld; hiervan zijn er 35 gekarteerd. Interessant, maar niet onverwacht waren de broedgevallen van Zwarte Specht, Groene Specht, Boomklever (12) en Geelgors. Nog interessanter en onverwacht waren Wielewaal (2), met als uitschieter de Nachtzwaluw (1). We moeten tot circa het midden van de jaren zeventig terug om territoria van de Nachtzwaluw op de Beekhuizerheide terug te vinden in de analen! De (nieuwe??) vestiging past prima in het beeld van recentelijke, jaarlijkse toename. Eerlijkheidshalve moet worden opgemerkt dat het gebied niet jaarlijks even goed is bekeken op deze soort, maar toch!

Beide bovenstaande rapporten zijn op de ledenbijeenkomsten te verkrijgen tegen een zeer geringe vergoeding en een must voor iedere Veluweteller en Veluwe-liefhebber. Eventueel kan hierover contact worden opgenomen met de secretaris (Jan Knijn).

---

agenda

Juni

- 8 juni Ledenbijeenkomst Stadsboerderij Presikhaaf, Ruitenberglaan 4, Arnhem. Aanvang: 20.00 uur. Na de pauze vormen Ooievaars het middelpunt. Wim Verholt 'runt' het ooievaarsstation in Gorssel en probeert zo het voorkomen van deze vogel langs de IJssel veilig te stellen. Lukt dat? Na deze avond weet u er alles over. Wees er!
- 12 juni Rijnstrangen-excursie (zie ook nieuwsbrief). Vroege ochtendexcursie met (roei)boot door dit Staatsbosbeheergebied in de Gelderse Poort. Vertrek 7.00 uur. Opgave bij Henk Ruissen (085-643736).
- 24 juni Nachtzwaluw-excursie. Ieder jaar een eclatant succes. Ook dit jaar. Ga mee en beleef het zelf! (zie ook nieuwsbrief). Aanvang 21.00 uur parkeerplaats langs A50 bij Eerbeekse weg. Opgave bij Henk Ruissen.

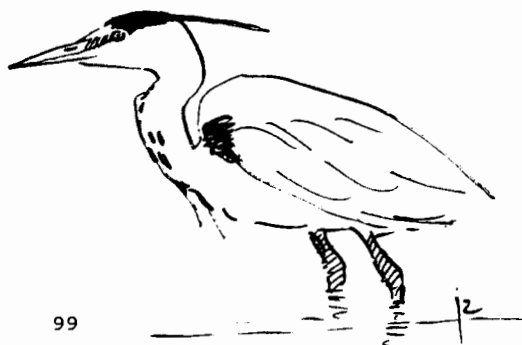
Juli/augustus

Vakantie en vrij van VWG-activiteiten.

- 5 juli KNNV-excursie naar de Kwartelkoning bij Schaarsbergen. Samenkomst 19.00 uur bij Brandweeracademie, Kemperbergweg te Schaarsbergen.

September

- 8 september Ledenbijeenkomst Stadsboerderij Presikhaaf, Ruitenberglaan 4, Arnhem. De hoogste tijd om vakantie-waarnemingen en vogelverhalen uit te wisselen. Na de pauze gaan we achter op de fiets bij Marc de Bont die een tocht van enkele maanden door de Sahara en aangrenzende zandbakken heeft gemaakt. Vogelloze gebieden? Maak het nou. Marc bewijst het tegendeel in woord en beeld: Senagal, Gambia, Mali en Burkina Faso trekken aan ons voorbij. Een record 8108 km in 1-2 uren!

(advertentie)

GEZOND BOUWEN EN WONEN

woonwinkel

bouwbiologische
produkten

*natuurverven, bedden,
matrassen, natuurstoffen,
isolatie-materiaal, boeken,
recyclingpapier, netvrij-
schakelaars, vloerbedekking,
houten lampen, meubelen.*
di t/m vrij 10 -18 u za 10 -17u
do koopavond 085 - 510204

jan franssen

bouwbiologisch

binnenhuisarchitect

*wonen in een gezond huis,
interieuradvies en ontwerp van
woon- en werkruimten,
advies bij renovatie en ver-
bouwingsplannen, tekeningen
voor bouwaanvragen.*
085 -437583

Wielakkerstraat 14 6811 DB Arnhem

NATUURVOEDING

"DYNAMIEK"

Zwanenstraat 5a
6811 DD ARNHEM
085-454344

VLERK

jaargang 11, nummer 2, juni 1994

INHOUD

Van de redactie	Redactie	64
Bijeenkomstverslag 27-4-94	Jan Schoppers	65
Van het secretariaat	Secretariaat	67
Vijver- en bekentelling 1993/94	Jan Schoppers	68
A.L.V. 30-3-94	Jan Knijn	75
Vogelaars en bosbessemplukkers opgelet		77
Watervogeltelling 1992/93	Henk de Wijs	78
Laat, later, laatst	Fokko Erbart	82
Veidwaarnemingen	Henk Sierdsma	84
Roofvogeltellingen 1987-1994	Peter Waanders	87
Schouwen Duiveland	Herman en Mieke Jansen	96
Rapporttemiema		98
Agenda		99

Bestuur Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken:

- * Voorzitter: Norbert Kwint, Hoofdstraat 2, 6994 AE De Steeg 08309-54968.
- * Secretaris: Jan Knijn, Alteveerselaan 15, 6881 AS Velp 085-610125.
- * Penningmeester: Rina van Thiel, Groningensingel 319, 6835 EM Arnhem. 085-219201. Gironummer: 3983471 t.n.v. Vogelwerkgroep Arnhem e.o. te Arnhem.
- * Lid: Jan Schoppers, Herman van Steenwijk.
- * Bestuursassistent: Henk Ruissen.

Contactpersonen Werkgroepen:

- * Ruimtelijke Ordening en Planning(RO & P): Herman van Steenwijk (085-620436).
- * Kunstmatige Nestgelegenheden(KN): Henk Ruissen (085-643736).
- * Excursies(Exc): Henk Ruissen (085-643736).
- * Onderzoek en Opleiding(O & O): Rob Vogel (08330-27524).